

Володимир Владко — "український Жюль Верн"

Матеріали до проведення факультативного заняття

Людмила Лінкевич,

вчитель української мови та літератури

Житомир

У статті пропонуються матеріали до проведення факультативного заняття за творчістю письменника-фантаста Володимира Владка. Подано інтерпретації його творів "Нащадки скіфів" та "Аргонавти Всесвіту" як науково-фантастичних.

Ключові слова: науково-фантастичний роман, компаративний аналіз, фантастична образність, проблемне питання.

Володимир Владко створив свій неповторний світ, вигаданий і реальний водночас. Бо це світ, де мрія і дійсність крокують поруч...

В. Бурбан

Українська фантастична проза. Дехто може вважати, що її існування як жанру досить коротке. За останні 9 десятиліть накопичилося багато імен, які й до цього часу залишаються невідомими для пересічного українця. Як зазначають А. Валентинов, Д. Громов та О. Ладиженський у статті "Замітки про українську фантастику", таке враження хибне, бо пов'язане як з особливостями жанру, так і з деякими реаліями (додамо — сумними) української літератури [7]. Відомий письменник-фантаст Олесь Бердник називав фантастику "повитухою" у відповідальних пологах, під час яких "мисляча істота Землі має проломити планетарну шкаралупу, щоб вийти у зоряну сферу і народитися "громадянином Всесвіту" (за висловом Ціолковського)" [1; 681].

Твори українського письменника-фантаста, журналіста й театрального критика Володимира Владка, безперечно, стали справжньою "повитухою", яка допомогла багатьом юнакам та дівчатам обрати шлях у житті. Микола Дашків, охрестивши фантастику зброєю в боротьбі за краще майбутнє людства, стверджував, що В.Владко володів цією зброєю майстерно [16;10].

Програмою факультативного курсу "Українська фантастична проза" для 10 класу пропонується ви-вчення творчості Володимира Миколайовича Владка (1901 (1900) — 1974рр), одного з родоначальників української наукової фантастики, а також подаються для текстуального аналізу два твори автора — "Аргонавти Всесвіту" та "Нащадки скіфів" [19; 41].

У різних джерелах подаються дві дати народження письменника — 26 грудня 1900 р. (с.с.) та 8 січня 1901 р. Отож кінець 2010 р. або початок 2011 р. є 110 річницею від дня народження "українського Жюля Вер-на"[17].

У навчально-виховному процесі, зазначається у Програмі факультативного курсу, перевага надається самостійним формам роботи учнів. На вивчення творчості В.Владка відведено 3 години. Тому варто дати школярам випереджальне завдання, націлити їх на продуктивне виконання роботи: ознайомитися з основними віхами життя письменника, прочитати запропоновані твори та визначити їх основну проблематику, з'ясувати вплив творчості В.Владка на розвиток української фантастики.

Ця стаття є спробою систематизувати інформацію про життєвий і творчий шлях письменника-фантаста з метою створення допоміжних матеріалів для вчителя-словесника.

Той, хто ознайомлений з життєвими і творчими сторінками відомих письменників-фантастів, напевно, помітив, що їхнє особисте життя, як правило, далеке від будь-яких незвичайних пригод. Більше того, скажімо, всесвітньо відомий американський майстер фантастичного жанру Рей Бредбері жодного разу не літав у літаку (тільки на дирижаблі), не вмів водити автомобіль, недолюблював телевізор і взагалі не дуже затишно почувався на людях.

Перед тим, як ознайомитися з біографічними даними митця, необхідно наголосити на основних цікавих фактах, пов'язаних з постаттю В.Владка, щоб потім учні змогли оцінити величезне значення його творів для літератури та науки.

Життєвий шлях Володимира Миколайовича Владка небагатий на виняткові події. Проте є дві загадкові обставини, пов'язані з датою народження письменника і його прізвищем. Плутанина з двома датами народження пояснюється тим, що перша дата вказана за старим стилем. Справді, тільки фантаст може собі дозволити відзначати один ювілей двічі! Що ж до прізвища, то зі слів дружини письменника, журналістки Марини Федорівни Владко, було з'ясовано такий факт: свої перші публікації автор "Аргонавтів Всесвіту", працюючи газетярем спочатку в Ленінграді, а потім у Воронежі, підписував справжнім прізвищем — "Влади-

мир Еремченко". Але якось у гранках однієї статті було допущено друкарський брак: від першого слова залишилося "Влад", а від другого — закінчення "ко". Отже, саме життя "сфантазувало" прізвище патріарха української фантастики [4], [6].

Варто запропонувати учням підготувати повідомлення про дитинство письменника, про творчість Владка в контексті наукової фантастики. Розглянемо ці питання.

Дитинство та юність В. Владка

Ровесник ХХ століття, він народився в Петербурзі, в родині службовця. Закінчив реальне училище. Ці заклади навчальним обладнанням та методами навчання значно переважали гімназії, були ближчими до реального життя (тому, очевидно, й називалися реальними). Особливо багатими були навчальні кабінети, викладачі не обмежувалися демонструванням наочних посібників, а проводили досить складні лабораторні роботи. Велика увага приділялася вивченню предметів гуманітарного циклу, іноземних мов — латинської, французької та німецької. Таким чином, якщо додати, що Володимир Миколайович закінчив згодом ще й Інститут народної освіти, то можна сказати, що він мав глибокі та всебічні знання, вільно володів англійською мовою і латинню, знав про найновітніші відкриття в галузі науки і техніки.

Майбутній письменник з дитинства мріяв стати інженером і винахідником, але, рано залишившись без батька, змушений був піти на "власний хліб" — працював у газетах та журналах, виступав з фейлетонами, нарисами, рецензіями [3], [16].

Творчість письменника в контексті української фантастики. Перші спроби пера

Як письменник-фантаст дебютував повістю "Ідуть роботарі", відзначеною 1929 року премією на всеукраїнському конкурсі.

Варто зауважити, що в українській літературі фантастичному жанрові тривалий час не таланило — насамперед, очевидно, в силу того, що українська література переслідувалася, та й не було власної, національної, наукової школи. Жюль Верн, наприклад, прийшов до широкого читацького загалу в російських перекладах (до речі, здійснених уперше Марком Вовчком). І тільки нове покоління українських прозаїків — Іван Сенченко, Дмитро Бузько, Олекса Слісаренко, а пізніше Юрій Смолич, Семен Склярєнко, Володимир Владко, Микола Трублаїні — дало читачам перші фантастичні оповідання, повісті та й романи. Українській літературі нині повернуто блискучий науково-фантастичний роман Володимира Винниченка "Сонячна машина" [7].

За таких історичних обставин українські автори не могли, звичайно, обійтися без певних запозичень — адже на Заході наукова фантастика вже мала свою "школу", насамперед завдяки творчості Жюль Верна, Герберта Уеллса, Артура Конан Дойля, Х'юго Гернсбека та багатьох інших. Тому цілком виправданий перегук повісті В.Владка "Ідуть роботарі", де йдеться про роботів, створених капіталістами для упокорення робітничого класу, з п'єсою "R. U. R." Карела Чапека чи "Бунтом машин" Олексія Толстого. Українська фантастика прагнула знайти свій стиль, зайняти свою нішу в розвитку вітчизняної літератури. Найбільш плідним на цій новій для неї царині виявився пошук Юрія Смолича, автора "Господарства доктора Гальванеску" і "Прекрасних катастроф", та Володимира Владка, який, власне кажучи, пов'язав з науковою фантастикою всю свою творчість. Одна за одною виходять його книги: "Чудесний генератор", "Аргонавти

Всесвіту", "12 оповідань", "Нашадки скіфів". У "Чудесному генераторі" письменник, полишивши космічні світи, звертається до земних проблем, ніби передбачаючи епоху радіолокації і телебачення, велике майбутнє хвиль ультракороткого діапазону.

Наступні твори В.Владка — "Аероторпеди повертають назад" та "Сивий Капітан" (в останньому головний герой виходить на двобій з диктатурою й трагічно гине), мають антифашистське, антивоєнне спрямування. Приречена на поразку сама філософія життя, яка будується на егоїзмі, жорстокості, зневазі до людей. Можливо, навіть підсвідомо, коли в країні був у розпалі сталінський терор, В.Владко відтворює модель відчуження вождя від народу ("Капітан гордий, самовпевнений, холодний. І жорстокий! Для нього на світі є тільки одне: те, що він вирішив...") [16;6].

Після "Сивого Капітана" письменник замовкнув аж... на 15 років. Причину тривалої паузи зараз пояснити важко, але, очевидно, Володимир Миколайович не любив і не вмів "вичавлювати" з себе слова, не пропущені через серце і душу. А можливо, здійснитися творчим задумам письменника-фантаста не дозволила війна, яка спалахнула незабаром світовою пожежею...

Володимир Миколайович стає політичним коментатором української радіостанції імені Т.Г. Шевченка в Саратові, згодом — спеціальним кореспондентом Радінформбюро, власним кореспондентом "Правди", завідує українським відділенням "Літературной газети".

Лише по п'ятнадцяти роках повертається В.Владко до свого улюбленого жанру. В 1956 році публікує докторинно перероблений роман "Аргонавти Всесвіту", дає друге життя "Сивому Капітанові". Пише повісті "Позичений час" (1961р.), "Фіолетова загибель" (1963р.), дарує читачам збірку "Чарівні оповідання" (1962р.) [22].

В.Владко — корифей української наукової фантастики

Наукова фантастика — жанр у літературі та кіно, в основі якого — роздуми на теми науки та нових технологій. Поява наукової фантастики була викликана промисловою революцією в ХІХ ст. : часто описувався світ майбутнього.

На факультативному занятті учні повинні з'ясувати термін "роман науково-фантастичний". Подаємо визначення з "Літературознавчого словника-довідника".

Роман науково-фантастичний — великий епічний твір, дія в якому відбувається в майбутньому щодо його написання, тобто якому властиві прогностичні функції. Для такого роману характерна орієнтація на високі досягнення наукової та технічної думки; поряд із фантастичними елементами у ньому мають місце наукові гіпотези, технічна фантазія, мисленнєве експериментування. Початки науково-фантастичного роману — ХІХ ст. (Ж.Верн). Найвищого розвитку досягає у ХХ ст. Порушує складні суспільні, соціально-політичні, філософські, морально-етичні проблеми (А. і Б. Стругацькі, Г. Веллс, С. Лем, К. Чапек, Р. Бредбері, А. Кларк).

Якщо у фантастичному романі фантастичним є насамперед художній простір, то у романі науково-фантастичному — час [18; 597].

"Літературознавчий словник-довідник" називає таких українських представників цього жанру, як В. Владка ("Аргонавти Всесвіту"), Д.Бузька ("Кришталевий край"), О. Бердника ("Чаша Амріті").

Науково-фантастична література виступає своєрідним каталізатором людської творчості. Наукова фантастика здатна йти попереду наукових і технічних відкриттів, прогнозувати їх.

Володимир Бурбан у "Вступному слові" до роману "Аргонавти Всесвіту" наводить ряд прикладів творів із соціальними пророцтвами: у рік запуску першого супутника Землі побачив світ роман Івана Єфремова "Туманність Андромеди", суворим попередженням людям Землі про атомний апокаліпсис був твір Г. Веллса "Звільнений світ". Прогностичну функцію виконують і програмові романи В.Владка. Захоплюючи за своїм сюжетом, вони полонять щирістю, духовністю, чистотою, наснажують мрією про високе і прекрасне, вчать мужності, розкривають перед читачем поезію і романтику наукових досліджень [6; 11].

Під час роботи з текстом **науково-фантастично-го роману "Аргонавти Всесвіту"(1956р.)** доцільно звернути увагу на такі питання:

1. *Перший в українській літературі великий твір про політ на інші планети, зокрема Венеру.*

2. *Назва твору.* (Як зазначає письменник-фантаст Микола Дашків, який завдячує своєю творчістю саме В.Владку, не в одного з колишніх читачів слово "космонавти" мимохідь асоціювалося з "аргонатами", не тими, що пливли в Колхиду по золоте руно, а з відважними завойовниками Венери. Герої твору, як і аргонати, теж сміливі, рішучі, цілеспрямовані.)

3. *Жанрова своєрідність твору.*

"Аргонавти Всесвіту" — яскравий приклад науково-фантастичного роману, оскільки в ньому є орієнтація на високі досягнення науково-технічної думки. Окремі розділи — це система розрахунків, які необхідні для того, щоб герої успішно подолали міжпланетний простір та повернулися додому цілими та неушкодженими. Поряд із фантастичними елементами у творі мають місце наукові гіпотези, які автор вкладає в уста дослідника Риндіна, технічна фантазія (винаходить Галі Рижко), мисленнєве експериментування.

Герої, як і справжні стародавні аргонати, змушені подолати чимало перешкод. Атмосферою таємничості перед початком подорожі (історія з ґудзиком) автор інтригує читача, а також змушує його постійно бути в напруженні, переживати за улюблених героїв. Можна стверджувати, що перед нами — елементи пригодницького гостросюжетного роману.

Окремі розділи твору — це щоденникові записи Галини Рижко, яка детально описує подорож, дає оцінку своїм товаришам. Певні особливості записів щоденника притаманні пригодницькій літературі, скажімо у Ж. Верна. Недарма ж В.Владка називають "українським Ж. Верном".

4. *Композиція роману. Напружене й захопливе розгортання сюжету*

Композиційно твір "Аргонавти Всесвіту" складається з 2-х частин: "Астроплан летить на Венеру" (13 розділів), "Перші люди на Венері" (14 розділів) та епілогу.

Захоплюючи за своїм сюжетом (події, які відбуваються на астроплані "Венера-1", та пригоди героїв і несподівані картини з життя рослинного та тваринного світу на далекій Венері), роман полонить щирістю, духовністю, чистотою, наснажує мрією про високе та прекрасне, вчить мужності і вмінню радіти життю, показує поезію та романтику наукових досліджень.

Нехай окремі епізоди є спрощеними, наївними, хай не всі припущення автора справдилися на практиці, проте в романі пульсує справжнє життя.

Із Землі після важких тренувань та підготовки вилітає астроплан "Венера-1" у світовий простір. На борту — академік Микола Петрович Риндін, геолог Вадим Сокол, професор Ван Лун.

Перед вильотом розпочинаються непередбачувані моменти: Ван Лун знаходить ґудзик зі шматком відірваної тканини — це означає, що в астроплані хтось побував.

З невідомих причин герої трохи відхилилися від курсу. Під час сніданку Ван Лун виявляє ще одного пасажера, який таємно проник на борт, — Галю Рижко. Ван Лун впізнав дівчину, з якою познайомився в Москві в географічному музеї Академії наук. Впізнав дівчину й Вадим: "Це Галина Рижко, студентка політехнічного інституту. Я читав там лекції... і вона говорила, що їй страшенно хотілося б взяти в ній участь".

Чоловіки, влаштувавши дівчині "екзамен", в захопленні від її навичок, ерудиції.

Під час подорожі Галина веде щоденник, в якому фіксує цікаві розрахунки, результати досліджень, а також із захопленням розповідає про своїх нових товаришів-дослідників.

У відкритому космосі астроплан зіткнувся з метеоритами, що й пошкодило трохи корабель та змусило героїв несподівано приземлитися не на тому місці, що передбачалося. Облітаючи навколо Венери, корабель падає на поверхню досліджуваної планети.

Частина друга розповідає про дивовижні пригоди героїв та неповторний казковий світ планети Венери. Герої виходять з астроплана оглянути планету: "Здрастуй, невідома плането! Здрастуй, Венеро, загадкова плането таємниць і несподіванок, на яку досі ще не ступала нога людини! Ми прийшли сюди — і ми відкриємо твої таємниці".

В епілозі автор зображує щасливе повернення героїв додому: "Радянська країна зустрічала своїх героїв, відважних переможців світового простору, перших людей, які побували на далекій Венері, сміливих і безстрашних аргонатів Всесвіту!"

5. *Характеристика героїв*

Володимир Владко симпатизує своїм аргонатам, дає детальну характеристику кожного з них, вимальовуючи кожну рисочку обличчя, кожен вчинок персонажа.

Перед читачем постає ідеалізований образ головного героя — **академіка Миколи Петровича Риндіна**, доповідь якого й стала причиною польоту ("Ось характерна шапка його сивого волосся, ось енергійні, трохи насуплені брови, рівний прямий ніс, вуса, акуратно підстрижена борідка", "Яка він надзвичайна людина, наш Микола Петрович, і як я люблю його (пише Галя)! У нього така лагідна, добра посмішка! І як це він може бути завжди турботливим, як знаходить час навіть думати про наш настрій, жартує, вигадує різні речі").

Ще одним членом експедиції є запальний, "завжди глузливий" **професор Ван Лун**, який виконує обов'язки штурмана, радиста, фото- і кінооператора.

"Ван Лун рідко посміхався, ще рідше сміявся: глибокі зморшки на його молодому обличчі і сиве пасмо у гладкому блискучому чорному волоссі красномовно говорили спостережливій людині про суворі й важкі випробування, які довелося йому перенести в житті".

Ван Лун — мужній, сміливий, швидко орієнтується та мобілізується у кризових ситуаціях, хороший стрілець з інстинктами мисливця.

Серед завдань сміливця **Вадима Сокола**, "маленького, худорлявого, в старомодному пенсне", на планеті Венери було проведення фізичних та хімічних

дослідів, ведення метеорологічних та біологічних досліджень.

Відважна й розумна дівчина **Галина Рижко** — єдиний цікавий жіночий образ роману. "Під широкими складками комбінезона вгадувалася струнка дівоча постать. Тонке, дуже бліде обличчя дівчини з крутим упертим підборіддям, світло-карими очима, пухнастими вигнутими бровами і задержуватим носиком було розгублене". Галина дивує всіх своєю обізнаністю з особливостями польоту, фізичними та хімічними термінами. Риндін від неї в захопленні: "Просто молодець ця дівчина! Звідки в неї стільки сміливості і незалежності?"

Галина — ідеальна героїня: ерудит, смачно готує, вправно стріляє, винахідниця.

Справжній талант письменника-фантаста полягає в тому, що витворений його уявою світ зображений так, ніби він існує насправді, немов він зримий, вагомий, відчутний на дотик і знайомий нам до найменших дрібниць.

Які неймовірні і несподівані картини малює нам письменник з життя рослинного та тваринного світу на далекій "сріблястий" Венері!

"Ось оранжева, вкрита крупними бородавками жаба завбільшки з людську голову. Проте замість широкого жаб'ячого рота — в неї твердий дзьоб між великими виряченими очима. І це робить жабу подібною до сови. Жаба, не зсуваючись з місця, діловито клонула якусь істоту, що пропливла повз неї, розтерла її кривим ротом і миттю проковтнула.

Коричнева змія з маленькими ніжками і високим гребенем уздовж спини, звиваючись, вистригнула з каламутної води, злетіла у повітря і стрілою впала на оранжеву жабу з совином дзьобом..."

"З-за густого оранжево-червоного листя небачених рослин з'явилась голова якоїсь потвори. Наче величезний казковий дракон плазував хашцю, підводячи над верхівками дерев свою вугласту хижу голову. Круглі і застигли тупі очі вдивлялися чи то в Галю, чи то кудись повз неї".

"Частина схилу перед нами була вкрита міриадами комах. Істоти найрізноманітніших форм — довгі, короткі, круглі, плескаті, з шістьма, десятьма і сотнями ніг, різні завбільшки, розміром з муху і величезні, мов гігантські жуки-рогачі, — комахи рухались одним суцільним потоком вздовж улоговини, на краю якої опинилися мандрівники".

Навіть виписуючи останні рядки заключного розділу "Аргонавтів", сам В. Владко не міг без жалю і тихої печалі "розпрощатися" з вигаданим світом таємничої планети.

Лише згодом, після написання автором твору, стало відомо, що Венера позбавлена органічного життя, що температура сягає 450—470° за Цельсієм. Проте герої Владка застали іншу планету.

6. *Спогади про роман сучасників письменника-фантаста — М. Дашкієва та льотчика-космонавта П.Р. Поповича.*

Ось як писав про дебют "Аргонавтів" письменник-фантаст Микола Дашкієв: "Я вчився у восьмому класі середньої школи, коли цей твір надійшов до нашої бібліотеки. Книжку вмить зачитали до дірок: найзавзятіші претенденти на звання зоряних капітанів негайно заснували астрономічний гурток, а майбутні будівники зорельотів заходилися майструвати не-зграбні — і досить-таки небезпечні! — діючі моделі ракет, де в ролі пального використовували страшенно горючу тодішню кіноплівку. Я ж потай від усіх почав писати "продовження" роману, щоб зазнати своєї першої поразки на літературній ниві.

Як представник уже іншого, повоєнного покоління, можу засвідчити, що наші уявлення про техніку, зорельоти були якимись викривлено-химерними. Ми, сільські діти, що зазнали воєнного лихоліття, чорних нестатків, голоду, сирітства, не бачили ще "живого" поїзда, радіоприймача, піаніно. Але водночас ознайомилися чи не з усім арсеналом військової техніки, що прийшла на нашу землю з "цивілізованого" Заходу. Найбільш відважні і допитливі серед нас ставали каліками чи й гинули, розбираючи німецькі міни та снаряди. Поганяли запряжену в плуг корову, потайки збирали на колгоспному полі (при світлі далеких зірок) колоски, аби закропити душу баландою, яка називалася забутиєм, але поновлюваним сьогодні словом "затірка". Тоді, правду кажучи, ми не мріяли про космічні польоти. Однак у чарівній книжці про аргонавтів ми шукали і знаходили якийсь новий, небачений і такий жаданий світ добра й радості, благородних та сильних людей. І лише десь на денці наших змучених дитячих душ поволі, але впевнено проростала тендітна й несмілива мрія... [16 ;5]"

Саме про це зайшлося якось у розмові з відомим нашим земляком, льотчиком-космонавтом П.Р. Поповичем. "Книги, прочитані в дитинстві, пам'ятаються довго, якщо не все життя, — згадував Павло Романович. — І я важливо, щоб це були добрі, мудрі, душевні книги! Для мене "Аргонавти Всесвіту" — буквар космонавтики. Вже коли побував у космосі, просто вразило, як письменник точно спрогнозував ситуацію, пов'язану з невагомістю. Було таке відчуття, ніби я ознайомився з невагомістю... ще на Землі. Під час телевізійного зв'язку ми з Андріаном Николаєвим демонстрували глядачам, що відбувається в кабіні з предметами. Інколи мені самому здавалося, що ми показуємо циркові фокуси. І лише яскраві зірки в ілюмінаторі — на тлі чорного неба — засвідчували, що я не сплю і не марю... Про це я розповідаю як очевидець, але як це вдалося письменникові — досі для мене загадка..." [6;6].

7. *Вчитель-словесник може запропонувати проблемні питання учням у процесі роботи над твором (розгорнуті відповіді на них можна використати як доповідь на конференції, проведення якої рекомендовано Програмою факультативного курсу):*

— Чому космонавт П. Попович назвав роман "Аргонавти Всесвіту" "букварем космонавтики"?

— Володимир Владко — це просто фантаст, прогностик чи футуролог? (На основі фактів з твору скласти таблицю "Творча вигадка автора та передбачення наукових відкриттів у романі "Аргонавти Всесвіту".)

— Чи можна фрагменти з роману використовувати на уроках з фізики, хімії, біології, астрономії? Чому?

Під час інтерпретації роману "**Нащадки скіфів**" (1939) звертаємо увагу на такі питання:

1. *Причини написання та особливості роману як науково-фантастичного.*

Зовсім в іншому, на перший погляд, навіть несподіваному плані написано роман "Нащадки скіфів". Письменник спрямовує свій погляд не в майбутнє, як це властиво науковій фантастиці, а в минуле. "Мене свого часу дуже зацікавив світ давніх скіфів, — пояснював згодом Володимир Миколайович. — З'явилися вони невідомо звідки і так само загадково зникли, не залишивши ніяких писемних пам'яток. Все те, що є у розпорядженні сучасної науки, ґрунтується на матеріальних знахідках під час археологічних розкопок у курганах і ще на нечисленних записках давніх грецьких і римських істориків. Тривалий час я вивчав ці матеріали і вирішив написати роман про життя і побут цих загадкових племен" [14; 511].

За свідченням дослідників творчості письменника, був ще один мотив написання роману. Над світом нависла коричнева примара фашизму. Його ідеологи галасували про одвічну вищість арійської раси, про неповноцінність інших народів, зокрема слов'янських. Треба було дати відсіч апологетам фашизму, розповісти читачам, особливо юним, про наші витоки, про наше історичне коріння.

2. Жанрові особливості твору

Володимир Владко означив "Нащадки скіфів" як роман науково-фантастичний. Унікальність твору полягає в тому, що герої із сучасності поринають у дивовижний світ минулого, а не в майбутнє. Якщо науково-фантастичний роман висвітлює та прогнозує науково-технологічні питання, то "Нащадки скіфів" мають ознаки роману історичного, оскільки відтворюють у художній формі певний період історії — скіфську добу. Сам Владко зазначав: "Я не зумів би, зізнаюсь, написати історичний роман у повному розумінні цього слова. І після довгих роздумів зупинився на своєму улюбленому жанрі наукової фантастики".

Варто зауважити, що це роман швидше не історичний, а є історичною альтернативою, жанром фантастичної прози. (Що могли б повідати нам скіфи, сміливі, витривалі, справедливі, про наше історичне минуле, про прадавнє коріння нації?) Таке визначення жанрової специфіки якнайкраще пояснює одну з причин написання твору — гідно протистояти гітлерівському нацизму.

Сюжет "Нащадків скіфів" насичений незвичайними подіями, характеризується великою динамікою розгортання. Викрадення й переслідування, атмосфера таємничості й загадковості, ситуації припущення й розгадування — ці особливості роману дають підстави стверджувати, що перед нами — пригодницький роман.

Фантастичним є сам факт переміщення в минуле та опис місцевості.

Можна зробити висновок, що "Нащадки скіфів" — це науково-фантастичний роман з елементами історичної альтернативи та пригодницького роману.

3. Композиція твору

Композиційно роман "Нащадки скіфів" складається з трьох частин та 20 розділів. Твір розпочинається подіями в "глухому непромисловому кутку Донбасу" на узгір'ї Зольного кряжа. Експедиція з 4-х осіб (студенти Артем і Ліда, наукові співробітники, професори Дмитро Борисович та Іван Семенович) приїхала на пошуки жил мідної руди. Під час розвідок студент Артем знайшов дивну закинута печеру, у схилах якої виявлено виходилжил. Таємничість печери та розповіді місцевих мешканців інтригують пошуковців і дозволяють зробити припущення, що в лабіринтах печери можуть бути сліди одного з племен стародавніх скіфів. У печері на стінах герої знаходять дивні малюнки: великий меч, голову коня, щось подібне до намету. Зав'язка подій відбувається після знахідки в печері скриньки з посланням людини на ім'я Проніс, сучасника стародавніх скіфів, який стверджував, що, рухаючись за картою, можна знайти золото.

Розгадуючи головоломки з послання, герої рухаються вглиб печери, наштотвхуються на завал, вирішують власноруч його розібрати. Під час роботи почав просочуватися дивний сірий дим і поволі наповнював печеру. Пошуковці рятуються через новоутворений отвір у стіні печери. Отямившись, археолог та геологи потрапляють у дивовижну місцевість: перед ними справжнє становище скіфів-кочівників. Здалеку чується дивна пісня — і перед шукачами пригод постає неймовірна картина: до становища стародавніх скіфів-кочівників наближалася процесія, яка вела полонених рабів-втікачів до жертвника. Артем, дуже обурений побаченим, кидається рятувати майбутніх жертв. У такий спосіб герої виявляють себе і потрапляють в оточення. Їх рятує собака Діана, яку називаючи "поскіною", панічно бояться скіфи. Герої знайомляться з вождем Сколотом, віщуном Дорбатаєм. Артем знаходить собі товариша — молодого воїна Варкана.

Кожен день перебування в становищі приносить як масу пізнавальної інформації, так і незвичайні небезпечні пригоди. Підступний віщун Дорбатай вимагає страти прибульців, бо цього хочуть боги, кривобокий боягузливий син Сколота Гартак хоче насильно взяти Ліду собі за дружину. З розвитку подій з'ясується, що між старим вождем та віщуном точиться боротьба за владу. Прихильність головних героїв вигідна обом ворогуючим таборам. Проте стає відомо про третю силу — просте грецьке та скіфське населення, яке готує повстання під проводом грека

Роніса проти панівної верхівки.

Роніс, родич Проніса, розкриває героям таємницю своїх предків про знахідку покладів золота у горах.

Під час бенкету на честь гостей найповажніший скіф Ормад розповідає про славетне минуле скіфів: війну народу сколотів проти перського царя Дарія. Дорбатай, хитро обдуривши всіх, отруєє вино Сколота, і той помирає. Гартака віщун оголошує вождем. Дорбатай прагне стратити прибульців, їх рятує Варкан, проте Ліда та Іван Семенович лишаються в руках ворогів. Ворожит готує поховальну процесію на честь вождя Сколота до священних Гер. Варкан, Роніс, Артем вступають у бій з воїнами старшин, віщунів і рятують своїх.

Кульмінаційним є сам бій, Варкан рятує Артема від смертоносного списа, але помирає сам. Герої ховаються за гребенем скелі і закидають віщунів динамітними шашками. Все це спричинило падіння скель; герої ховаються в новоутвореній печері. Як виявилось, це була та сама сталактитова печера, де вони врятувалися від газу. По дорозі додому пошуковці натрапляють на відгалуження у стіні, де знаходять поклади золота, знайдені колись Пронісом.

4. Характеристика головних героїв роману

Археолог Дмитро Борисович та геолог Іван Семенович — товариші, які палко відстоюють наукові цінності своїх професій. Вони мудрі, розважливі, проте, як і будь-які науковці, легко піддаються впливові емоцій, пов'язаних з науковими відкриттями.

Геолог Іван Семенович — людина дещо запальна, темпераментна, але надзвичайно зібрана в небезпечних ситуаціях.

Далекою родичкою геолога є **Ліда**, студентка геологічного інституту. Красуня, розумниця, завжди готова прийти на допомогу.

Її товариш, найкращий **студент-геолог Артем** — надзвичайно гордий, прямолінійний молодий чоловік. Вважає за честь брати участь в експедиції з досвідченими фахівцями. Прямолінійність і нетерпимість до несправедливості, різкуватість зумовлена тим, що він рано лишився сиротою і всього досяг сам.

Артем і Ліда закохані в свою науку і не бажають поступатися один одному. Таке протистояння пояснюється й тим, що герої симпатизують один одному, проте аж ніяк не хочуть цього визнати.

П'ятим учасником експедиції є **собака Діана**, жовтий боксер Івана Семеновича. Це насправді вірний друг, який декілька разів рятував героїв у скіфському становищі.

Яскраво змальовані в романі образи скіфів. Вождь скіфського племені **Сколот** — мужній, сильний правитель, хороший воїн, загартований не в одному бою. Є представником скіфської знаті. Шанобливо ставиться до звичаїв скіфів. Має сина **Гартака**, каліку від народження, який прагне посісти престол. Через блягузтво пристає до ворожого табору віщуна Дорбатая.

Віщун Дорбатай, "лютий, підступний", "з зіркими безжальними очима" — уособлення зла, зрадливості, підступності. Він завжди дбав про те, щоб ефектними сценами вкрай залякувати народ простих скіфів — воїнів, мисливців, рабів, греків.

І Сколоту, і Дорбатаю протистоїть група простих скіфів, воїнів, таких як Варкан та Роніс. **Варкан** — мужній воїн, сміливий, розважливий, цінує дружбу, побратимство. **Роніс** працює над видобутком руди та золота. Він очолює повстання грецьких рабів, яких доля в минулому закинула в цей край. Греки та скіфи давно перемішалися, породичалися. Але це є абсолютно не вигідним Дорбатаю, який постійно визискував грецьке населення, називаючи їх проклятими.

Образи простих скіфів — це образи людей підневільних, заляканих Сколотом та затурканих віщунном. Проте серед них є мужні люди, які підтримують ідею повстання і мужньо борються з віщунами.

5. Проблематика роману:

- антивоєнне спрямування, антифашистське;
- проблема добра і зла;
- проблема дружби і зради;
- проблема кохання;
- проблема історичної правди та пам'яті.

6. Проблемні завдання.

1) Які твори інших авторів української та світової класики вам нагадує сюжет роману В. Владка "Нащадки скіфів"?

Варто зазначити, що цей твір за антифашистською спрямованістю перегукується з відомим романом А.Конан Дойля "Загублений світ". Неймовірно та ризиковано пригоди головних героїв, любовні трикутники нагадують події з роману Джека Лондона "Серця трьох". Доцільно згадати поеми О.Блока "Скіфи" та Ліни Костенко "Скіфська одіссея".

2) Інтертекстуальне явище: спільне і відмінне у романі В.Владка "Нащадки скіфів" та поемах О.Блока "Скіфи" та Ліни Костенко "Скіфська одіссея".

Завдання: опрацювати статтю В. Панченка "Поема Ліни Костенко "Скіфська одіссея: полеміка з Олександром Блоком".

Ці три твори об'єднує, безперечно, тема скіфів. Що спонукало авторів дозволити своїм сучасникам зазирнути в минуле? Звернемо увагу на роки написання: "Скіфи" О. Блока (30 січня 1918 р.), "Нащадки скіфів" В. Владка (1939 р.), "Скіфська одіссея" Ліни Костенко (після 1983р.).

Пафос "Скіфів" Блока, зазначає професор В. Панченко, в утвердженні особливого, месіанського призначення Росії-Сфінкса, Росії-Скіфії: "Да, скифы — мы! Да, азиаты — мы, // С раскосыми и жадными очами!" Поему поет адресує Європі, бо в січні 1918 р. у Бресті вирішувалося питання війни та миру. Своїми "Скіфами" Блок приєднався до давньої суперечки Росії з Європою. Поему "Скіфи", яка має агресивний тон, В. Орлов, один з дослідників творчості поета, назвав "монументальною революційно-патріотичною одою" [21; 20].

Проте в поемі немає жодних історичних розвідок. В. Панченко стверджує, що Блок усерйоз не вважав співвітчизників прямими нащадками скіфів.

"Нащадки скіфів" В. Владка адресовані і сучасникам як пам'ятка про славетне минуле нашого народу, і фашистській Європі, яка принижувала гідність будь-якої неарійської нації. Для Владка скіфи — це славетні предки українців.

Поема Ліни Костенко "Скіфська одіссея" прямо не полемізує з блоківською поемою. У статті В. Панченка читаємо: "Якщо погодитися з тим, що Блок створював "міф і метафору", то в такому разі "Скіфська одіссея" — це деміфологізація блоківської версії історії".

Скіфія для Ліни Костенко — це не лише скіфи. Поема писалася після виходу розвідок археолога й поета Б. Мозолевського "Скіфський степ" (1983 р.).

Унікальність "Нащадків скіфів" В. Владка в тому, що роман написаний задовго до наукових розвідок про життя скіфів, але дуже багато описаних деталей є історично правдивими.

Поема Ліни Костенко — це балада, в якій поєдналося епічне, ліричне й драматичне начала; це (як і "Нащадки скіфів" В. Владка) художня енциклопедія тієї Скіфії, в якій поетеса розгледіла багато рідного й знайомого.

Ці три досліджувані твори об'єднані мотивом пошуку своєї ідентичності. Історичне підґрунтя сучасної історичної доби стало для О. Блока, В. Владка та Ліни Костенко причиною написання кожного з творів.

У Блока вчувається дещо нервовий пошук точки опори для російського месіанства. Його "Скіфи" — як ультиматум старій буржуазній Європі.

"Нащадки скіфів" В. Владка — ультиматум, гостра відсіч "коричневій чумі ХХ століття", яка намагалася спотворити й принизити історію інших народів. Твір — це спроба розповісти юним читачам про наших гідних предків, не чекаючи, доки за це візьмуться фахівці-історики (ґрунтовні розвідки будуть аж через 30 років).

"Скіфська одіссея" Ліни Костенко сприймається як "своєрідний ультиматум історичному безпам'ятству". Мотив національної ідентифікації у поетеси має драматичний характер, оскільки мова йде про "чорні діри" в "історичній пам'яті століть", про брак "писаних слів" [21;22].

У поемі Ліни Костенко та романі В. Владка багато спільного: правдиве висвітлення скіфської історії, побуту, звичаїв, обрядовості. Владко не раз згадає Геродота. Ліна Костенко теж відштовхується від свідчень історика: головний герой, ольвійський грек, в душі трохи й сам Геродот.

3) Чи можна використати інформацію з роману на уроках з історії? За романом написати реферати на теми: "Життя скіфів", "Звичаї і традиції скіфського населення", "Правда і вигадка про скіфське плем'я у романі В.Владка "Нащадки скіфів".

Слава "українського Жюль Верна" перетинає кордони нашої країни. Досить сказати, що роман "Аргонавти Всесвіту" шість разів видавався в Японії, з творами письменника знайомі читачі багатьох європейських країн.

Оцінюючи творчість Володимира Владка, слід сказати відверто: він прокладав шлях для нас, нащадків, як один із засновників жанру наукової фантастики в Україні, і не дарма критика надала йому почесне звання "українського Жюль Верна" [16; 7].

Література

1. Бердник О. Відслонити завісу часу! / Олесь Бердник // Володимир Владко. Сивий Капітан; Аргонавти Всесвіту: [романи]. — К.: Веселка, 1990. — 688 с. — С. 680—686.
2. Беляєв Александр. "Аргонавты Вселенной": [Рец. на книгу] / Александр Беляєв // Детская литература. — 1939. — №5. — С.51—55.
3. Білецький О. Творчість Володимира Владка / Олександр Білецький // О. Білецький. Зібрання праць. — К., 1966. — Т.3.
4. Борисов Владимир. Владко Владимир Николаевич / Владимир Борисов // Энциклопедия фантастики: Кто есть

кто. — Минск: ИКО "Галаксиас", 1995. — С.142.

5. Бровар М. Владко В. Чудесный генератор. Научно-фантастична повість / М. Бровар // Літературна критика (Київ). — 1939. — №1. — С.119—122.

6. Бурбан Володимир. Вступне слово / Володимир Бурбан // Володимир Владко. Сивий Капітан; Аргонавти Всесвіту: [романи]. — К.: Веселка, 1990. — 688 с. — С.5-12.

7. Валентинов А., Громов Д., Ладжененський О. Замітки української фантастики // інтернетсайт "Фантастика".

8. Владко В. Пути научной фантастики / Владимир Владко // Детская литература. — 1939. — №7. — С.13—16.

9. Владко Володимир. Дивне в буденному / Володимир Владко // Вітчизна. — 1973. — №4. — С.163—167.

10. Владко В. Покорители космоса: [Рец. на книгу "Аргонавты Вселенной"] / В. Владко // Вокруг света. — 1958. — №1. — С. 59.

11. Владко В. Послесловие / Владимир Владко // В. Владко. Потомки скифов. — Л.: Лениздат, 1988 — 624 с. — С. 619—620.

12. Владко В. Сивий Капітан; Аргонавти Всесвіту: [романи]. / Володимир Владко — К.: Веселка, 1990. — 688 с.

13. Владко В. Твори в двох томах. Том I. Нащадки скіфів: Науково-фантастичний роман / Володимир Владко. — К.: Веселка, 1980. — 576 с.

14. Владко Володимир. Післямова / Володимир Владко // В. Владко. Сивий Капітан. — К.: Дніпро, 1967 — 513 с. — С.511.

15. Всехсвятский С. Послесловие / С. Всехсвятский // В. Владко. Аргонавты Вселенной. — М.: Трудрезервиздат, 1957. — 544 с.— С. 530—538.

16. Дашків Микола. Крізь час і простір / Микола Дашків // Владко В. Твори в двох томах. Том I. — Нащадки скіфів: Науково-фантастичний роман. К.: Веселка, 1980. — 576 с. — С. 3—10.

17. Карацупа Віталій, Левченко Олександр. Минуле української фантастики: [Про письменника-фантаста Володимира Владка] / Віталій Карацупа, Олександр Левченко // Український фантастичний оглядач. — 2007. — №2(2). — 64с.

18. Літературознавчий словник-довідник / [уклад.: Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко]. — 2-ге вид., вип., доп. — К.: ВЦ "Академія", 2006. — 752с. (Nota bene)

19. Логвіненко Н.М. Українська фантастична проза. Програма факультативного курсу для учнів загальноосвітніх навчальних закладів... / Наталія Логвіненко // Українська література в загальноосвітній школі. — 2010. — №5. — 48с. — С.38—46.

20. Мельник В.О. Владко Володимир Миколайович / В.О. Мельник // Українська літературна енциклопедія. — К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії ім. М. П. Бажана, 1988. — Т.1. — С. 338.

21. Панченко Володимир. Поема Ліни Костенко "Скіфська одіссея": полеміка з Олександром Блоком / Володимир Панченко // Поезія Ліни Костенко в часах перехідних і вічних: Матеріали круглого столу / Ред.-упорядник Т.В. Шаповаленко. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005. — 105с. — С. 17—22.

22. Яроменюк Олексій. Той, що небо підпирає: [До 90-річчя В. М. Владка] / Олексій Яроменюк // Наука — Фантастика. — 1991. — №1. — С. 20—21.

Людмила Линкевич. Владимир Владко — "украинский Жюль Верн". Материалы к проведению факультативного занятия

В статье предлагаются материалы к проведению факультативного занятия по творчеству писателя-фантаста Владимира Владко. Поданы интерпретации его произведений "Потомки скифов" и "Аргонавты Вселенной" как научно-фантастических.

Ключевые слова: научно-фантастический роман, компаративный анализ, фантастическая образность, проблемный вопрос.

Ludmila Linkevich. Vladimir Vladko — "Ukrainian Zhyul' Vern". Materials are to the leadthrough of optional employment

In the article materials are offered to the leadthrough of optional employment after creation of writer-fantasy Vladimir Vladko. Interpretations of his works "Descendants of scythians" and "Argonauts of Universe" are given as science fiction.

Keywords: science fiction novel, comparative analysis, fantastic vividness, problem question.